

MEVLÂNÂ'NIN DÜŞÜNCE SİSTEMİNDE HADİS'İN YERİ

Yrd. Doç. Dr. Nihat YATKIN*

Giriş

Hız. Peygamber'in, inanç, ibadet ve ahlâk esasları ile diğer alanlardaki söz ve uygulamalarını ifade eden Sünnet'i,¹ ebedî risâletinin ayrılmayan bir parçasıdır. Çünkü su, nasıl bilinen iki elementten meydana geliyorsa, İslâm da, Kitap ve Sünnet'in birlikte yorumlanması ve yaşanmasından ibarettir.² Fîliyata bakıldığında, büyük ölçüde bunun böyle kabul edildiğini söylemek mümkündür. Zira tarih boyunca, Müslümanların Kur'an'dan sonra kendisine en çok müracaat ettiği kaynak Sünnet, başka bir ifadeyle Sünnet'in elde edildiği hadislerdir.³

Bu itibarla, genel olarak İslâm geleneğinde, ilim tahsilinde ilk sırayı Kur'an alırken, ardından tedris edilen konu, hadis ve hadis ilimleri olmuştur. Bu iki kaynağın, İslâm'ın temel referanslarını oluşturması, sıralamanın yerinde ve de zorunlu olduğunu göstermektedir. Bilahare fıkıh, kelâm ve diğer ilimler, temel referansları ile birlikte, İslâm binasını yükselteceklerdir.

Doğuş devri dâhil, İslâm'da sûfi gelenekte de durum bundan farklı değildir. "Kitap ve Sünnet'e bağlı bir zühd hayatı", onların temel hedefleridir.⁴ Diğer âlimler gibi sûfiler de, daha başlangıçtan itibaren Kur'an'dan sonra dinin ikinci kaynağı olarak hadisi kullanmaktadırlar. Her Müslüman için olduğu gibi, onlar için de hadis vazgeçilmez temel dayanaktır. Bir fakih, müfessir, tarihçi, kelimci vs. ne kadar hadis biliyorsa özellikle ilk beş asrın sûfi âlimleri de o kadar hadis bilmektedirler.⁵

Aslında sûfi yönü ağır basan Mevlânâ (M. 1207-1273)'yı, son zamanlarda "İslâmsızlaştırma" ve "Sünnetsizleştirme", başka bir deyişle İslâm üstü, hatta İslâm dışı bir şahsiyet olarak gösterme çabaları mevcutsa da, bu çabalar iyi niyetten uzak ve temelsizdir.⁶ Mevlânâ, Müslüman olan ve Peygamberimiz (s.a.v.)'e bağlılığıyla iftihar eden, bu bağlılıkla şeref duyan, bunu da şiirlerinde ifade eden bir din, ahlâk ve tasavvuf büyüğümüz; kısaca *Müslüman bir mutasavvıftır*.⁷

İşte bu tebliğimizde, *Müslüman bir mutasavvıf* yönüyle öne çıkan Mevlânâ'nın düşünce sisteminde hadisin rolü irdelenecektir. Ana başlıklar; *Mevlânâ ve Hadis*, *Eserlerinde Hadisler*, *Hadislerden İstifade Üslûbu ve Kaynakları*, *Sonuç* şeklinde tasarlanmıştır.

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-mail: nyatkin@hotmail.com

¹ Hadis ve Sünnet kelimeleri farklı ıstılahî manalara gelmekle birlikte, zamanla; "Hz. Peygamber'in sözü, fiili ve takrîr" ile "Hz. Peygamber'in sözünü, fiilini ve takrîrini bildiren haber" manasına eşanlamlı olarak da kullanılmışlardır (bkz., el-Leknevî, Muhammed b. Abdulhayy, *Zaferu'l-Emânî*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1998, s. 8 vd.; Aydınlı, Abdullah, *Hadiste Tesbit Yöntemi*, Kitabevi, İstanbul 2003, s. 13). Sûfilerin de sünnet ve hadisi müteradif saymaları (Aydınlı, *Doğuş Devrinde Tasavvuf ve Hadis*, Seha Neşriyat, İstanbul 1986, s. 97-98) dikkate alınarak, tebliğimizde bu iki terim eşanlamlı olarak kullanılacaktır.

² el-Gazâlî, Muhammed, *es-Sünnetü'n-Neberiyye beyne Ehbli'l-Fıkıh ve Ehbli'l-Hadîs*, Dâru's-Şurûk, Kahire 1992, s. 143; bkz., Güner, Osman, *Sünnet'ten Toplumla-Toplum ve Kültür Yazıları*, Fecr Yay., Ankara 2006, s. 17-18.

³ Koçkuzu, Ali Osman, *Rivayet İlimlerinde Haber-i Vâhîtilerin İtikât ve Teşri Yönlerinden Değeri*, DİB Yay., Ankara 1988, s. 5; Ertürk, Mustafa, *Metin Tenkidî (Gayb ve Fiten Hadisleri Örneği)*, Fecr Yay., Ankara 2005, s. 9; Güner, a.g.e., s. 47.

⁴ Geniş bilgi için bkz., Hatiboğlu, Mehmed S., "İlk Süfîlerin Hadis/Sünnet Anlayışları Üzerine", *İslâmîyât/Üç Aylık Araştırma Dergisi*, cilt 2, sayı 3, Temmuz-Eylül 1999, s. 7 vd.; Aydınlı, *Doğuş Devrinde Tasavvuf ve Hadis*, s. 97 vd.; el-Kardavî, Yusuf, *Sünneti Anlamada Yöntem*, Çev., Bünyamin Erul, Rey Yayıncılık, Kayseri 1998, s. 67-70.

⁵ Karapınar, Fikret, "Sûfi Yorumun Katkıları, Özgünlüğü, Mahzurları ve Kuralları" (Gerede Hadis Meclisi VI 28-29 Temmuz 2007'de tebliğ olarak sunulmuştur), s. 4.

⁶ Örs, Derya, "Mevlânâ'yı Anlamak", *Mevlânâ-Celâleddin Râmî- 800. Yıl*, Türkiye Yazarlar Birliği Yay., Ankara 2007, s. 25-26; Koçkuzu, *Mesnevî'de Hz. Peygamber/Hadis-i Şerîflere Atıflar*, Rûmî Yay., İstanbul 2006, s. 18, 371; Ögke, Ahmet, "Mevlânâ'nın Mecâlis-i Seb'adaki Sohbet Metodu", *Tasavvufî İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl 6, sayı 14, s. 251.

⁷ Koçkuzu, *Mesnevî'de Hz. Peygamber*, s. 18-19; Ögke, a.g.m., s. 251.

Mevlânâ ve Hadis

Mevlânâ'nın hadisle ilk tanışıklığı, "Sultânü'l-Ulemâ" diye ün salmış, büyük âlim ve ârif bir zat olan babası Bahâeddîn Veled ile başlamış olmalıdır. Çünkü babası, aynı zamanda onun ilk hocası ve mürididir. Temel İslâmî ilimleri ondan tahsil etmiştir.¹ Bunun yanında, doğduğu şehir olan Belh mekteplerinde okutulan Kur'ân-ı Kerim, tecvid, hadis, halifelerin ve sahabîlerin öğretici sözleri, hat, hesap ve diğer ilimlerden nasibini alacaktır.² Kendisinden istifade ettiği önemli şahsiyetlerden biri de, babasının müridi Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî'dir. Bahâeddîn Veled göç ettiği zaman Seyyid Burhaneddin de Tirmizî'ye göç etmiştir. Ancak Bahâeddîn Veled'in ölüm haberini alınca (M. 1231), şeyhinin emaneti olan Mevlânâ'yı yalnız bırakmamak amacıyla Konya'ya gelmiş ve onun manevî terbiyesini üstlenmiştir.³

Mevlânâ, babasının ölümünden iki yıl sonra (M. 1233) Seyyid Burhaneddin'le birlikte Halep'e gider. Orada Kemâleddin b. Adîm'den ders alır. Daha sonra Şam'a giden Mevlânâ, burada dört veya yedi yıl kalmış; Muhyiddin İbnu'l-Arabî, Sadeddin el-Hamevî, Şeyh Osman er-Rûmî, Evhadüddin-i Kırmânî ve Sadreddin Konevî ile sohbetlerde bulunmuştur.⁴

Mevlânâ uzun yıllar süren eğitimi neticesinde tefsir, hadis, fıkıh, lügat, Arapça gibi ilimleri tahsil etmiş, asrının önde gelen bilginlerinden olmuştur.⁵ Hadis ilmindeki bilgi ve birikimi ve yeterliliğini ifade eden rivayetler⁶ ve eserlerinde çok sayıda hadise yer vermesi, onun geniş bir Sünnet ve hadis kültürüne sahip olduğunu ortaya koymaktadır. O, yalnız bir hadis bilgini olarak değil, tefsirde hatta fıkıhta da, eskilerin deyimini ile "yed-i tulâ" (ihtisas) sahibidir.⁷ Sûfî meşreb olması da, babasının yolunda gitme arzusuna bağlanmalıdır. Çünkü babası, nakli ilimlerde olduğu gibi tasavvuf alanında da ilk hocasıdır.⁸ Bunun yanında doğduğu şehir Belh'te M. VIII. asırdan itibaren sûfî mektepleri de gelişmişti. Mevlânâ, Nişabur'da sûfî, büyük şair Feridüddin Attâr'a intisab etmiş ve ondan etkilenmiştir. Daha sonra, kendisine derin düşüncüyü, ibadeti ve mülahazayı öğreten Burhaneddin Tirmizî'ye intisab etmiştir.⁹

Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki, Mevlânâ şimdilerde, tasavvuf ehlinin çoğunun yaptığı gibi, hadis rivayeti konusunda muhaddislerin gösterdiği titizliği göstermemekle tenkid edilmiştir. Bu bağlamda Mevlânâ, hadisleri bir irşad ve ahlâkî öğüt şeklinde değerlendirmiş, hadisleri mana ile rivayet etmiş ve hadis rivayetinde özellikle sened konusu üzerinde pek fazla durmamış, metin tenkidine yer vermemiştir.¹⁰ Aslında böylesi bir tenkid tutarlıdır ve onun, "büyük bir hadis bilgini" olarak takdim edilmesi ile de tezat teşkil etmektedir.

Kanaatimizce bunun izahı, Mevlânâ ve onun gibilerin yani, sûfîlerin yöntem ve maksatlarında aranmalıdır. Zühd, ahlâk, edep ve fezail gibi konularda âlimlerin zayıf hadisle amel¹¹ konusunda esnek olmalarının da etkisiyle olsa gerek, sûfîler, zayıf hadisleri kullanmakta ve yorumlamakta oldukça rahat davranmışlardır. Bunun yanı sıra zayıf hadisler arasında güzel ahlâk ile insanın gönlüne hitap eden hadislerin azımsanamayacak miktarda çok olması da onları, bu haberlerle amel etmeye ve kullanmakta

¹ el-Afgânî, İnâyetullah İblâğ, *Celâleddin er-Rûmî Beyne's-Sıfyye ve Ulemâi'l-Kelâm*, ed-Dâru'l-Mısnyye el-Lübânîyye, Kahire, 1407/1987, s. 63, 71; Yeniterzi, Emine, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, TDV Yayınları, Ankara 1995, s. 5; Karahan, Abdulkadir, "Hadis Bilgini Olarak Mevlânâ", *6. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1992, s. 13; Mütevellî, Ahmet Fuat, "Mevlânâ En Büyük Mürşit", *Uluslararası Mevlânâ Bilgi Şöleni-Bildiriler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. 59.

² Öztürk, Mürsel, "Mevlânâ'nın Yaşadığı Zamana Kadar Belh'in Kültürel Durumu", *Uluslararası Mevlânâ Bilgi Şöleni-Bildiriler*, s. 83.

³ Eflâkî, Ahmet, *Âriflerin Menkabeleri*, Çev., Tahsin Yazıcı, MEB Yayınları, İstanbul 1989, I, 56-59; Sipehsâlâr, Feridûn b. Ahmed, *Risâle (Mevlânâ ve Etrafındakiler)*, Çev., Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977, s. 34; Yeniterzi, a.g.e., s. 6.

⁴ Eflâkî, a.g.e., I, 80, 86, 391; Sipehsâlâr, a.g.e., s. 35, 40; Yeniterzi, a.g.e., s. 6.

⁵ Yeniterzi, a.g.e., s. 7.

⁶ Eflâkî, a.g.e., I, 424-425.

⁷ Karahan, "Hadis Bilgini Olarak Mevlânâ", s. 11; Sipehsâlâr, a.g.e., s. 40; el-Afgânî, a.g.e., s. 95; Arpaguş, Sâfi, *Mevlânâ ve İslâm*, Vefa Yay., İstanbul 2007, s. 110-111.

⁸ Mütevellî, "Mevlânâ En Büyük Mürşit", s. 59; bkz., Karahan, "Hadis Bilgini Olarak Mevlânâ", s. 13.

⁹ Mütevellî, "Mevlânâ En Büyük Mürşit", s. 59-60.

¹⁰ Yıldırım, Ahmet, "Mevlânâ Düşüncesinde Peygamber ve Sünnet Telakkisi ve Yansımaları", *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyum Bildirileri*, 25-28 Mayıs 2006 Çanakkale, s. 200.

¹¹ Zayıf hadislerle amel konusunda geniş bilgi için bkz., Polat, Selahattin, "Zayıf Hadislerle Amel", *Hadis Araştırmaları-Tarih, Usûl, Tenkid, Yorum*- İnsan Yay., İstanbul, tsz., s. 109-134.

rahat davranmaya sevk etmiştir. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı onlar, hadislerin sıhhat durumlarından ziyade amel yönüyle ilgilenmişlerdir. Ki bunun sonucunda, kimi âlimler tarafından mevzu olduğu kabul edilen haberleri dahi kullanmaktan geri durmamışlardır.¹

Mevlânâ'nın da, nefsinde sağladığı olgunluk ve dinginlikten sonra yegâne hedefi, başta Kur'an ayetleri olmak üzere, hadislerden, kibâr-ı kelâmdan, hikmetli sözlerden ve kıssalardan faydalanarak halkı Allah yoluna kılavuzlamaktır.² Hâl böyle olunca, azami ölçüde ayetlerden, hadislerden ve diğer materyalden istifade yoluna gitmiş; kendince manası doğru olan ve belki de kaynak değeri olmayan yahut zayıf sayılan bir hadisten sonuç elde etmiştir.

Nihayetinde onun eserleri, Hz. Peygamber'in sahih hadislerini cem maksadıyla kaleme alınan hadis kaynakları olmayıp, hadislerden yola çıkarak insanlara rehberlik eden irşad-vaaz ve sohbet türü eserlerdir. Bu cümlelerden maksadımız, hadis ilmi açısından zaaf sayılan mezkûr tutumu savunmak değildir. Demek istediğimiz; Mevlânâ, hadislerden büyük ölçüde istifade ederek eserlerini bir nevi hadis ilimleri mahşeri haline getirmeyi başarmıştır.³ Ancak şunu özellikle belirtmek isteriz ki, Mevlânâ'ya atfedilen "hadis bilgini", "muhaddis" gibi vasıflara ıstılahî anlamlar yüklememek gerekir. Çünkü ıstılahî anlamda "muhaddis", râvîlerle rivayet ettikleri hadsileri, rivayet ve dirayet bakımından bilen kimse, demektir.⁴ Hâlbuki, yukarıda bahsedildiği üzere Mevlânâ, eserlerinde ne râviden ne rivayetten ne de seneden bahseder. Dolayısıyla onun hadisle ilgisi, hadis kültüründen istifade ve onları kendine has üslubuyla yorumlamaktan ibaret olsa gerektir.

Çok yönlü yetişmiş, özellikle de hadis kültürüne vakıf olmasının doğal sonucu olarak Mevlânâ, Hz. Peygamber'e bağlılığı, saygısı ve Sünnet'ine tabi olmadaki kararlığı ile öne çıkmış bir Peygamber aşığıdır. O, Hz. Muhammed'i anmaya doyamaz. Hz. Muhammed'in söz konusu edildiği yerlerde onun üslûbunun, ayrı bir saygı, incelik dolu olduğu görülür. O, yaşantısıyla olduğu gibi diliyle de Hz. Peygamber'e daima hürmet ve muhabbet dolu olmuştur.⁵ Sünnet'e bağlılığını ve ona verdiği değeri; "Yaşadığım sürece ben, Kur'an'ın kuluyum. Ben Muhammed-i Muhtar'ın yolunun toprağıyım. Birisi, sözlerimden, bundan başka bir söz naklederse, ben nakleden de, o sözden de, şikâyetçiyim"⁶ dizeleri ile dile getirir.

Eserlerinde Hadisler

Mevlânâ'nın eserlerinde, çoğu zaman tasavvufî düşünce geleneğine uygun bir şekilde yorumlanan çok sayıda hadis yer almaktadır.⁷ Öyle ki, bu durum birçoklarının dikkatini çekmiş ve konuyla ilgili müstakil çalışmalar kaleme alınmıştır.⁸ Bu hususta yapılan çalışmalar ve tetkikler de göstermektedir ki, Mevlânâ'nın hadis sahasında geniş bir ilmi birikimi mevcuttur. Nitekim *Mesnevî*, *Fîhi Mâ Fîh*, *Dîvân-ı Kebîr*, *Mecâlis-i Seb'a*, *Mektûbât* gibi eserlerinde bulunan hadis malzemesi ve oğlu Sultan Veled'in *Maârifî*, Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-Arifîn*'i ve Sipehsâlâr'ın *Risâle*'si gibi, onun dönemini yansıtan eserlerin ihtivâ ettikleri hadis ilmüne ait bilgiler incelendiğinde, bu eserlerde tahmin edilenin üzerinde hadis kullanıldığı dikkat çekmektedir.⁹ *Mesnevî*, bütün dinî ilimlerde olduğu gibi, hadis ilminin de bir mahşeri kabul edilmektedir.¹⁰ Doğrudan doğruya hadis diye zikrettikleri bir tarafa; mana, işaret ve telmih yoluyla ifade ettikleri de

¹ Karapınar, "Sûfi Yorumun Katkıları, Özgünlüğü, Mahzurları ve Kuralları", s. 9.

² Güllüce, Hüseyin, "Mesnevî'ye Açılan Pencere: İlk On Sekiz Beyit", *Mevlânâ-Celâleddin Rûmî- 800. Yıl*, s. 29; bkz., Banarlı, Nihad Sâmî, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yay., İstanbul 1971, I, 314.

³ Bkz., Tarlan, Ali Nihad, *Mevlâna*, Hareket Yay., İstanbul 1974, s. 83.

⁴ Aydın, *Hadis İstılahları Sözleşmesi*, Hadisevi, İstanbul 2006, s. 207.

⁵ Emiroğlu, İbrahim, "Mevlânâ'nın Hz. Muhammed'e Sevgisi ve Bağlılığı" *İslâm Felsefesinin Sorunları*, Elis Yay., Ankara 2003, s. 275.

⁶ Can, Şefik, *Hz. Mevlânâ'nın Rubailer*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991, (1311 nolu rubai).

⁷ Schimmel, Annemarie, *Ben Rûzgârım Sen Ateş-Mevlânâ Celâleddin Rûmî*, Çev., Senail Özkan, Ötüken Yay., İstanbul 1999, s. 41, 48; Arpağuş, a.g.e., s. 109.

⁸ Bu çalışmalar için bkz., Bediüzzaman Firûzanfer, *Ehâdîs-i Mesnevî*, Tahran 1370; Ali Yardım, *Mesnevî Hadsileri*, İzmir 1983; Koçkuzu, *Mesnevî'de Hz. Peygamber/Hadis-i Şeriflere Atıflar*.

⁹ Arpağuş, a.g.e., s. 110.

¹⁰ Tarlan, a.g.e., s. 83; Arpağuş, a.g.e., s. 110.

dikkate alındığında çok daha geniş bir hadis kültürü hamulesiyle karşılaşılmaktadır. Başta *Mesnevî* olmak üzere, eserlerinin Kur'an ve Hadis üzerine oturtulduğu, bu eserlerde bir kısım ayet ve hadislerin yorum ve açıklamalarının yapıldığı görülmektedir. Meselâ, *Mesnevî*'nin elli üç konu başlığının hadislerden olduğu bilinmektedir. Yine dönemindeki eserlerin genel karakterine bakıldığı zaman konu başlıklarında ayet ve hadislerin kullanılmasının ilk olarak Mevlânâ'da rastlanan bir husus¹ olduğu da belirtilmektedir.² Özellikle *Mesnevî* ile vaaz ve nasihatlerinden oluşan *Mecâlis-i Seb'â* adlı eserinde, hadis kültürü daha sarıh olarak müşahade edilmektedir.³ Burada daha çok, konuyla ilgili eserlerden hareketle, Mevlânâ'nın eserlerinde hadislerin izlerini tetkik etmeye çalışacağız.

Mesnevî'nin hadsilerini değerli bilim adamı Firûzanfer; *Ebâdîs-i Mesnevî*. . . isimli eserinde tahrîc ederek; tahrîcini yaptığı yedi yüz küsur hadisin çoğunun Kütüb-i Sitte, bilhassa Sahîhayn'da geçtiğini tespit etmiştir.⁴

Mesnevî'deki hadislerin tesbit ve tahrîci ile ilgili, önemli bir çalışma da, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı öğretim üyelerinden, merhum Prof. Dr. Ali Yardım tarafından yapılmış bulunmaktadır. Yardım, çalışmayı yapmasının nedenini şu şekilde açıklar: "Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si de yazıldığı zaman bakımından, hadislerin senedsiz olarak nakledildiği devre rastlar. Eserinde azımsanmayacak kadar hadis zikreden Mevlânâ, kendine has metoduyla onların bir nevi açıklamalarını yapmıştır. Ne var ki, gerek üzerinde durduğu hadisler, gerekse onları ele alış tarzı, *Mesnevî*'nin hadisleri ve onun sahibinin hadsilere bakışı konusunda bazı tereddütlerin yayılmasına yol açmıştır. Türk-İslâm kültürü üzerinde olduğu kadar, diğer yabancı kültürler üzerinde de derin izleri bulunan *Mesnevî*'nin, sadece hadis ilmi bakımından bir değerlendirmesini yapma hedefini güden bu araştırma, onun hadislerinin metinlerini, senedlerini, kaynaklarını ve sıhhat derecelerini tespit etmeye çalışmaktadır."⁵

Yardım'ın, sonuç bölümünde verdiği bilgilerden anlaşılacağı üzere, çalışmada, 158 adet rivayet incelenmiştir.⁶ *Mesnevî* hadislerinin muhteva, kaynak ve sıhhat bakımından değerlendirilmesi yapılan bölümde de şu sonuçlara varılmıştır: "*Mesnevî* hadislerinin büyük çoğunluğu (%75), meşhur hadis mecmûalarında senedi ile birlikte yer almaktadır. Kaynakları tespit edilemeyen 16 hadis, Mevzuat kitaplarına da girmeyen metinlerdir. (...) Öte yandan *Mesnevî*'de kullanılıp da muahhar devir hadis münekkithlerinin bir kısmının *Mevzu* diye hükmettikleri metin sayısı 14 olarak karşımıza çıkmaktadır ki, bu rakam bütünün %8'ini teşkil etmektedir. (...)"⁷ Buradan hareketle yazar, tasavvuf kitaplarındaki hadislerle itimat edilemeyeceği kanaatinin asılsız olduğu sonucuna varmıştır.⁸

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı, emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Ali Osman Koçkuzu, 1984 yılından itibaren, Konya Selçuk Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen Mevlânâ sempozyum ve kongrelerine, "Mesnevî'de Peygamberimize ve Hadislerine Yapılan Atıflar" başlıklı tebliğleri ile katıldığını belirtmektedir.⁹ Kendi ifadesiyle; "sempozyum ve kongre kitaplarında kalıp gitti"¹⁰ dediği mezkûr tebliğlerini, yeniden tertipleyerek, geliştirerek, güncel yorumlarla yayınlamaya karar verdiğini şu cümlelerle dillendirir: "Düşündük ki, Mevlâna Müslüman olan ve Peygamberimiz Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellemle bağlılığıyla iftihar eden, bu bağlılıkla şeref duyan, bunu da şürlerinde ifade eden bir din, ahlâk ve tasavvuf büyüğümüzdür. *Mesnevî* indekslerinde gördük ki, Mevlânâ'nın, kendisinden en çok söz ettiği, mübarek sözlerine eserlerinde en çok yer verdiği zat, Rasul-i Kibriya'dır. Bu emeklerimizin, yaptığımız bu çalışmaların heba olmaması ve geleceğe belge olarak kalması için bunları yeniden tertiplemeye, geliştirmeye ve yayınlamaya karar verdik. (...)"¹¹ Rûmî Yayınları

¹ Yardım, *a.g.e.*, s. 5.

² Arpaguş, *a.g.e.*, s. 110.

³ Arpaguş, *a.g.e.*, s. 111.

⁴ Güllüce, *Mevlânâ ve Mesnevî Gerçeği*, Akçağ Yay., Ankara 2007, s. 106, 180.

⁵ Yardım, *a.g.e.*, s. 3; Yıldırım, *a.g.e.*, s. 200.

⁶ Yardım, *a.g.e.*, s. 178, 180; Yıldırım, *a.g.e.*, ay.

⁷ Yardım, *a.g.e.*, s. 178, 180; Yıldırım, *a.g.e.*, ay.

⁸ Yardım, *a.g.e.*, s. 180.

⁹ Koçkuzu, *Mesnevî'de Hz. Peygamber*, s. 16.

¹⁰ Koçkuzu, *Mesnevî'de Hz. Peygamber*, ay.

¹¹ Koçkuzu, *Mesnevî'de Hz. Peygamber*, s. 18-19, 371-372.

tarafından, Haziran-2006 tarihiyle okuyucuların hizmetine, güzel bir baskı ile sunulan, *Mesnevî'de Hz. Peygamber-Hadis-i Şeriflere Atıflar* isimli eserle bu karar tahakkuk ettirilmiştir. Eser, sadece Hz. Peygamber, mübarek sözleri/hadisleri ve bazen de Kur'an-ı Kerim'e yapılan atıflardan oluşan, bir nevi *Mesnevî* derlemesi ve şerhidir.¹

Koçkuzu, Mevlânâ'nın yaşadığı devir Konya'sındaki tasavvûfî akımlar ile bu cereyanların önderleri olan bilgin sûfilerin, hadisle, İslâm'ın ilimleri ve kurumlarıyla ilgileri ve yaptıkları değişik çalışmalar arasında ilişkiler bulunduğu bahisle, tıpkı Allah kelamına, kudsi hadislerle, diğer peygamberlere, onların ümmetlerine ve bazılarının getirdikleri kitaba atıflar yapıldığı gibi, *Mesnevî'de* sık sık Peygamberimize ve onun hadis-i şeriflerine atıflar yapıldığına vurgu yapmaktadır.² *Mesnevî* indeksleri tarandığında, Mevlânâ'nın; Kur'an-ı Kerim ayetleri, Peygamberimize ait sözler/hadisler, peygamber isimleri, değişik şehirler, eski milletler, bazı kitaplar, bir takım mevhum varlıklar ve fikirlerle mefhumlara atıflar yapıldığı, bu atıf ve iktibaslar içinde üç yüz altmıştan fazla atıfla Peygamberimizin birinci sırayı aldığı³, Koçkuzu'nun tespit ettiği hususlardandır. *Mesnevî'nin* altı defterini de tarayan Koçkuzu, birinci defterde ellinin üzerinde Peygamberimizin adına ve hadislerine rastladığını, bunlar dışında, *Mesnevî'de* Peygamberimize ve sözlerine daha pek çok ima ve işaret bulunduğunu belirtmiş, bunların en az dörder beyitle temsil edildiği düşünüldüğünde, yüzlerce beyit ve açıklamaların okuyucunun dikkatini çekeceğini umarak bu atıfların en belirgin olanlarını açıklama cihetine gitmiştir.⁴

Mevlânâ, sadece *Mesnevî'de* değil diğer bütün eserlerinde de Hz. Peygamber'e ve onun hadislerine yer verir, onları kendi fikirlerine dayanak olarak kullanır. Nitekim *Fihî Mâ Fih*'te söze hemen Hz. Peygamber'e ait olduğunu kabul ettiği bir hadisle başlar.⁵

Mecâlis-i Seb'a, çok sayıda şiir ihtiva ettiği gibi burada "kırk"tan fazla hadis-i şerife de işarette bulunulmuştur. Mezkûr hadisler de, genellikle, *Müslim*, *Câmiu's-Sağır*, *Künûzu'l-Hakayık*, *Sefinetü'l-Bihar* gibi kaynaklarda yer alanlardan ibarettir.⁶ Adından da anlaşılacağı üzere eser, Mevlânâ'nın yedi meclisinin, yedi vaazının yazılmasıyla meydana gelmiştir.⁷ Bu yedi mecliste, asıl şerhedilen hadislerle beraber kırk bir hadis geçmekte; hemen her hadis, içtimâî bir değer taşımaktadır.⁸

Hadislerden İstifade Üslûbu ve Kaynakları

İslâm tasavvufunun mensupları, Kur'an ve Sünnet'in ışığında yol almışlar, Hz. Peygamber'in örnek kulluk hayatını özümsemişler, bu sayede, yüksek seviyede ilim, ahlâk, iman ve yakınlık elde etmişler, bu yakınlığın bahşettiği bilgi ve görüş ile ayetleri ve hadisleri yorumlamışlardır.⁹

Asırların yıpratmadığı ve dünyanın dört bir yanında ünü sürekli artan Mevlânâ da, ömrünü Kur'an ve Sünnet'i öğrenip onlarla amel etmek ve diğer insanlara da bu hususta rehberlik yapmakla geçirmiştir. Diğer birçok İslâm âlimi ve ârifi gibi, işin pratiğine daha çok önem vermiş, eser yazmaktan ziyade, yazılanlardan öğrendikleriyle amel etmek ve bildiklerini talebelerine öğretmekle meşgul olmuştur. Bu nedenle olsa gerek, onun, eserlerinin neredeyse tamamı, talebeleri, müritleri veya oğlu Sultan Veled tarafından derlenerek kitap haline getirilmiştir. *Mesnevî'nin* ilk on sekiz beyti hariç, tamamını Hüsameddin Çelebi'ye yazdırmıştır. Mevlânâ'nın, üçü mensûr, ikisi manzûm olmak üzere toplam beş eseri vardır. *Mecâlis-i Seb'a*, *Mektûbât* ve *Fihî Mâ Fih* isimli eserleri mensûr; *Mesnevî*, *Divân-ı Kebîr* ve *Rubâ'iyât* ise manzûm eserleridir. Bu eserlerini döneminin edebî dili olarak kabul edilen Farsça ile kaleme almıştır.¹⁰

¹ Koçkuzu, *Mesnevî'de Hz. Peygamber*, s. 19-20.

² Koçkuzu, *Mesnevî'de Hz. Peygamber*, s. 28.

³ Koçkuzu, *Mesnevî'de Hz. Peygamber*, s. 30.

⁴ Bkz., Koçkuzu, *Mesnevî'de Hz. Peygamber*, ay.

⁵ Mevlânâ, Celâleddin Rûmî, *Fihî Mâ Fih*, Terc., Ahmed Avni Konuk, Yay. Haz., Selçuk Eraydın, İz Yayıncılık, İstanbul 1994, s.5; Koçkuzu, *Mesnevî'de Hz. Peygamber*, s. 33.

⁶ Karahan, "Hadis Bilgini Olarak Mevlânâ", s. 12.

⁷ Mevlânâ, Celâleddin, *Mecâlis-i Sab'a/Yedi Meclis*, Çev., Abdülbâki Gölpinarlı, Konya Turizm Demegî Yayını, Konya 1965, s. 1 (çevirenin sunuş yazısı).

⁸ Mevlânâ, *Mecâlis-i Sab'a*, s. 3 (sunuş yazısı).

⁹ Karaman, Hayrettin, "Mesnevî'de Hz. Muhammed", *Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni*, s. 544.

¹⁰ Güllüce, *Mevlânâ ve Mesnevî Gerçeği*, s. 122 vd.; Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 35.

Mevlânâ'nın hadsileri kullanım tarzı, ilim çevrelerinin özellikle Arapça olarak kaleme aldıkları mensûr eserlerden oldukça farklıdır. Eserlerinin Farsça oluşunun yanında, ayrıca genelde manzûm oluşu da -vezin ve kâfiye zaruretinden olsa gerek- onu bazı tasarruflara mecbur etmiştir. Şöyle ki, Mevlânâ, yerine göre hadisin tam metnini almış, yerine göre bir kelime veya cümlesini kaydetmiş, bazen manayı bozmayacak bir başka lafızla vermiş, bazen de Farsça tercümesini yapmış, hadisi mana olarak alıp, lafzı kendisi şekillendirmiştir. Fakat her hâl ü kâr da, ravi ve kaynak ismi zikretmemiştir.¹ Hadislere işaret edilmek istenirken; “Goft Peygamber (Peygamber söyledi)² yahut Goft (söyledi)³” şeklinde bir söz de yer alır.⁴ Özellikle *Mesnevî*'de, Hz. Peygamber ve onun sözlerine pek çok ima, işaret ve telmihlerde bulunulduğu⁵ da dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

Kullandığı hadislerin kahir ekseriyetinin “fezâil” grubuna giren bölümler arasında yer aldığı ifade edilmektedir.⁶ Başka bir deyişle onun işlediği hadisler tasavvûfî ve ahlâkî konuları içermektedir. Mevlânâ, *Meâlîs-i Seb'â*'daki sohbetleri esnasında zaman zaman sıradan Müslüman halkın anlamakta zorluk çekeceği derin tasavvûfî konulara inmekten ve konuyla ilgili ayet ve hadislerin iş'ârî yorumlarını da yaparak dinleyenler arasında bulunan sûfî zümreyi irşad etmekten geri durmamıştır.⁷ Yedi sohbet oturumundan meydana gelen *Meâlîs-i Seb'â*'sında her meclis bir hadis-i şerifle başlamakta; ayetler, şiirler, hikâyeler ve izahlarla da o hadisin açıklaması yapılmaktadır.⁸ Bu yedi mecliste şerhettiği hadislerin ana fikirleri özet olarak şöyle sıralanabilir: a) *Toplumun değerden düşmesi, bozguna uğraması, bozgunculuğa düşmesi yüzündendir; böyle zamanda yapılacak iş; kurtuluş çaresi*, b) *Suçlardan kurtulup çekimle sınıra giriş*, c) *İnançtaki kudret*, d) *Kendilerini kulların hayrına adanmış olan, kendisi için yaşamayan kullar*, e) *Bilginin değeri*, f) *Gaflete dalış*, g) *Aklın önemi*.⁹

Eserlerindeki hadislerin bulunduğu kaynaklara gelince, başta Buhârî ve Müslim'in *Sabîb*'leri olmak üzere Kütüb-i Sitt'e'den yararlandığı görülür. Bazen de Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i, Suyûtû'nin *Câmiu's-Sağîr*'i, Abdu'r-Raûf el-Münâvî'nin *Künûzü'l-Hakâyk*'i ve Abbas el-Kûmî'nin *Sefînetü'l-Bihâr*'i gibi ikinci dereceden hadis mecmualarına başvurulduğu anlaşılmaktadır.¹⁰

Sonuç

İlim ehli bir aileden gelen, iyi bir eğitim alan Mevlânâ, son derece zeki ve kavrayış sahibi olmasının avantajlarını üst seviyede kullanarak, başta hadis olmak üzere diğer İslâmî ilimlerde söz sahibi olmuş, özellikle halkı irşad ve Hakk yoluna kılavuzlamada, asırlara hükmeden bir üne kavuşmuştur.

O, aynı zamanda bir şair, bir mütefekkir, bir mutasavvıf, bir ilâhî aşk müterennimidir de. Bütün bu üstünlüklere sahip bulunmakla beraber, sözlerinde, vaazlarında, yazılarında, sırası geldiğinde, hadis bilginliğinin başarılı, etkileyici, güzel örneklerini vermiş¹¹ bir muhaddistir.¹² Her şeyden önce o, Hz. Muhammed'e candan bağlı biridir. Bunu düşünce ve yaşayışıyla ortaya koymuştur. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak, Mevlânâ'nın düşünce sisteminin ana dayanakları Kur'an ve Hz. Peygamber'in hayatı/sünneti, ana hedefi ise, *Rubâiler*'inde açıkça söylediği gibi, bu iki kaynağa uygun bir hayat sürmektir.¹³

Eserlerinde çok sayıda hadisi, kuş avlamak için yere serpilmiş daneler misali çok sayıda hikâyeye

¹ Yardım, *a.g.e.*, s. 5-6; Arpağuş, *a.g.e.*, s. 111; Karahan, “Hadîs Bilgini Olarak Mevlânâ”, s. 12; Koçkuzu, *Mesnevî'de Hz. Peygamber*, s. 309.

² Koçkuzu, *Mesnevî'de Hz. Peygamber*, s. 68, 78.

³ Koçkuzu, *Mesnevî'de Hz. Peygamber*, s. 71.

⁴ Karahan, “Hadîs Bilgini Olarak Mevlânâ”, s. 15.

⁵ Koçkuzu, *Mesnevî'de Hz. Peygamber*, s. 30.

⁶ Yardım, *a.g.e.*, s. 173; Arpağuş, *a.g.e.*, s. 111-112.

⁷ Ögke, *a.g.m.*, s. 257-258.

⁸ Ögke, *a.g.m.*, s. 253.

⁹ *Meâlîs-i Seb'â*, s. 3 (sunuş yazısı).

¹⁰ Karahan, “Hadîs Bilgini Olarak Mevlânâ”, s. 12; Fîrûzanfer, *a.g.e.*, Yardım, *a.g.e.*; Arpağuş, *a.g.e.*, s. 111.

¹¹ Karahan, “Hadîs Bilgini Olarak Mevlânâ”, s. 15.

¹² Arpağuş, *a.g.e.*, s. 120 (burada “muhaddis” kelimesine ıstılahî anlam yüklemenin doğru olmayacağını hatırlatalım).

¹³ Emiroğlu, *a.g.m.*, s. 290.

temsillerle, ince, edebî üslûplarla açıklamıştır.¹ Her ne kadar hadisleri seçmede bir muhaddis titizliği göstermemekle tenkid edilmişse de, halkı irşad ve eğitmede, Allah'a vuslat yollarını göstermede yakaladığı muazzam başarı onun bu eksikliğini gölgede bırakmıştır.

¹ Güllüce, *Mevlânâ ve Mesnevî Gerçeği*, s. 197; a.m., "Mesnevî'ye Açılan Pencere: İlk On Sekiz Beyit", s. 29.